

ASPECTE DIN ISTORIA MĂNĂSTIRILOR ROMÂNEȘTI. PREZENȚA UNOR ÎNCHISORI ÎN PERIOADA MODERNĂ*

Drd. arch. Ioana Păvălucă-BRĂESCU

"Ion Mincu" University of Architecture and Urbanism, Bucharest
ROMANIA

E-mail: ioanapavaluca@yahoo.com

ABSTRACT

Monastic detention has existed since the 6th century, but the transformation of monasteries into prisons and other institution of confinement such as houses of correction, psychiatric hospitals, sanatoriums, asylums etc., arose at a time when the ideas of the Enlightenment were embodied in the society. This was a point of inflection of the pre-modern and modern world. The paradigm shift gradually began, in the 17th century in Western Europe, until the 19th century in the Romanian Principalities. With the secularization of monastic property in 1863, and delayed construction of new prisons, a number of monasteries changed their full function, becoming prisons. The consequences were disastrous: monastic ensembles, most of them of a priceless spiritual, architectural and historical value were in many cases irreversible destroyed and their mission altered.

Keywords: 19th century; Romanian Principalities; secularization; prison, monastery; Snagov; Văcărești; Cozia; Tismana;

INTRODUCERE

Lucrarea de față investighează un moment sensibil din istoria Bisericii Ortodoxe Române și crucial în conturarea societății moderne românești, urmărind procesul transformărilor mănăstirilor în închisori în secolul al XIX-lea. Momentul capital în acest proces este secularizarea averilor mănăstirești din timpul domnitorului Al. Ioan Cuza (1863), dar trebuie menționat că transformarea mănăstirilor a început încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu Regulamentele Organice și a continuat până spre sfârșitul secolului.

Scopul studiului este identificarea unor etape cheie, a împrejurărilor în care acestea s-au produs și a implicațiilor lor duhovnicești, istorice și arhitecturale, folosind studiul de caz a patru mănăstiri: Snagov prevăzută, ca închisoare în Regulamentele Organice (1831) și care a funcționat până în anul 1861, lăsată apoi în paragină; Văcărești, devenită închisoare politică în contextul Revoluției de la 1848 și închisoare a Bucureștiului după secularizare, Cozia, ce a funcționat ca închisoare între anii 1879 și 1893 și Tismana, pentru care a fost propus un proiect amplu de penitenciar în anul 1887, nerealizat în cele din urmă.

1. CONTEXTUL ISTORIC

Scurtă istorie a detenției în mănăstire

În secolul al VI-lea, în diferitele regiuni ale lumii post-romane, împărați, regi și episcopi romano-catolici au descoperit mănăstirea ca o unealtă de guvernământ. În particular, în acest secol s-a văzut tranziția reclusiunii în mănăstire de la o formă de penitență voluntară la sancțiune legală. Astfel, detenția monastică din secolul al VI-lea a fost primul mod de

pedeapsă privativă de libertate din legea bisericească și civilă, oferind oportunitatea supravegherii condamnaților și înlocuind surghiunul¹. Conducătorii laici recunoșteau autoritatea spirituală în chestiuni de menținere a disciplinei și stabilire a dogmei în comunitățile conduse de episcopi și în multe cazuri recunoșteau și autoritatea episcopilor în spețe civile. Aceștia din urmă aveau responsabilitate judiciară în tot ceea ce ținea de clerul creștin, proprietățile bisericești și comportamentul imoral din comunitățile păstorite de ei, fiind răspunzători de mântuirea celor pe care îi conduceau.² În spațiul apusean, închisoarea monahală a folosit și pentru detenția clericului secular (non-monahal), în scop de disciplinare. Procedura era cunoscut sub numele de *detrusio in monasterium* („detenție în mănăstire”) și aducea după sine fie o viață de monah sub disciplină monahală normală, fie întemnițarea într-o închisoare monastică.³ Atribuțiile disciplinare ale episcopilor nu se restrângeau doar la corpul clerical. Laicii care păcătuiau trebuiau să se pocăiască pentru a-și ispăși păcatele. Motivul includerii laicilor în jurisdicția clericului, inclusiv a nobililor și domnitorilor, era necesitatea penitenței pentru toți păcătoșii.

Urmând aceeași direcție, în Țările Române detenția din mănăstire avea rolul de a obliga condamnatul la „meditație pentru păcatele săvârșite”⁴ și era folosită pentru boieri, cler, dar și pentru femei (în general cele adulterine sau desfrânate)⁵. Nu de puține ori era vorba însă, despre o detenție politică mascată. Mănăstirile care găzduiau condamnați erau Dintr-un Lemn și Viforâta pentru femei⁶, iar pentru bărbați Tismana, Snagov, Arnota, Cernica, Căldărușani, Mărgineni și Secu⁷ (destinată cu precădere preoților și monahilor).

Reforma închisorilor din secolul al XIX-lea

După cum am arătat anterior, detenția din mănăstire a existat încă din secolul al VI-lea, însă transformarea mănăstirilor în închisori și în alte așezăminte recluzionare de tipul caselor de corecție, spitalelor psihiatrice, sanatoriilor, azilelor, etc., a apărut într-un moment în care ideile Luminilor se întrupau în societate. Acesta a fost un punct de inflexiune al lumii premoderne cu cea modernă, întâi în Europa Occidentală, apoi în secolul al XIX-lea în Țările Române. Noul spirit umanist al timpului cerea un tratament al delicvenților mai puțin sângeros decât până atunci.⁸ Pedeapsa era mult mai subtilă, personală, a psihicului și a sinelui, prin disciplinare și uniformizare, închisoarea devenind instituție reprezentativă pentru societatea industrială, exponent al statului modern⁹.

*Acest studiu a fost publicat și în limba engleză în revista: Icoan Credinței, Number 10, Year V, June 2019, <http://revistaicoanacredintei.com/en/NO-10-YEAR-V-JUNE-2019/>

¹ Julia Hillner, “Monastic Imprisonment in Justinian's Novels” în *Journal of Early Christian Studies*, vol. 15, nr. 2 (2007), pp. 205-208

² Norval Morris, David J. Rothman (eds.), *The Oxford History of the Prison. The Practice of Punishment in Western Society*, Oxford University Press, New York, 1995, pp.26-32

³ Megan Cassidy-Welch, *Monastic Spaces and Their Meanings: Thirteenth-Century English Cistercian Monasteries* Brepolis, Belgium, 2001, p.123

⁴ Dan Horia Mazilu, *Lege și fărădelege în lumea românească veche*, Polirom, Iași, 2006, p. 487

⁵ Constanța Ghițulescu, *În șalvari și cu ișlic. Biserica, sexualitate, căsătorie și divorț în Țara Românească a sec. al XVIII-lea*, Humanitas, 2004, p.367

⁶ Dan Horia Mazilu, *Lege și fărădelege...*, p. 487

⁷ Gr. I. Dianu, *Istoria închisorilor din Romania, studiu comparativ, legi și obiceiuri*, Tipografia Curții Regale Göbel și Fii, București, 1901, p.39

⁸ Michael Foulcault, *A supraveghea și a pedeapsă. Nașterea închisorii*, trad. și note de Bogdan Ghiu, Editura Paralela 45, p. după *Surveller et punir*, 1975

⁹ Michael Ignatieff, *A Just Measure of Pain. The Penitentiary in the Industrial Revolution, 1750-1850*, Penguin Books, 1978, p. 207-215

În Principatele Române nici închisorile laice, nici cele monastice nu dispuneau de funcțiuni și adaptări speciale, iar până la începutul secolului al XIX-lea condițiile de detenție erau foarte greu de imaginat: lipsa amenajărilor de securitate, foame, frig, boli, promiscuitate¹⁰. Numeroasele critici la starea proastă a închisorilor¹¹ au generat o preocupare serioasă a conducătorilor și schimbări legislative. Atât în Moldova cât și în Țara Românească s-au întocmit cu prilejul Regulamentelor Organice și regulamente ale închisorilor, în care apare pentru prima dată, în afara măsurilor administrative, preocuparea pentru recuperarea morală/religioasă a deținuților¹². Domnitorul Grigore Ghica (1849-1856) cere Franței un expert care să supravezeze aplicarea noilor regulamente și i se oferă pe Ferdinand Dodun de Perrier, funcționar în direcția penitenciarelor din Franța. Acesta a alcătuit regulamentul penitenciarelor din Moldova în anul 1855 și a rămas inspector până în anul 1876, introducând sistemul din Moldova și în Principatele Unite.¹³ Totodată au fost propuse spre construire mai multe penitenciare: Tg. Ocna (Moldova), Telega, Craiova, Brăila, Giurgiu, Telega, Ocnele Mari (Muntenia), dar care din cauza vicisitudinilor financiare au fost ridicate de abia spre sfârșitul secolului.

Reformele statului din timpul domnitorului Al. I. Cuza au produs schimbări majore. Pe de o parte s-au secularizat averile mănăstirești, iar pe de alta s-a întocmit Regulamentul pentru organizarea stabilimentelor penitenciare (*Regulamentu pentru organizarea serviciului stabilimentelor penitenciare si de binefaceri din Romania din anul 1862*), dar care nu erau aplicabil din cauza lipsei majore de spații de detenție corespunzătoare¹⁴. Statul a intrat în posesia unui fond construit substanțial, văduvind Biserica de clădirile mănăstirilor, schiturile și anexele lor. Cum posibilitățile statului de a construi penitenciare noi și moderne erau mai mult decât limitate, s-a hotărât folosirea ansamblurilor mănăstirești în acest scop. La nivel de plan și organizare funcțională, acestea erau relativ convenabil de adaptat, cu atât mai mult cu cât în unele dintre ele funcționau deja închisori (Schitul Ostrov, Snagov, Rătești, Văcărești).¹⁵ În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, închisorile funcționau în mare majoritate tot în vechile localuri ale mănăstirilor, cărora nu li se adusesese nicio îmbunătățire¹⁶. Între timp au fost propuse proiecte pentru închisorile de la Ocnele Mari și Doftana, care n-au fost executate decât spre sfârșitul secolului. Criza locurilor de detenție se adâncea din cauza lipsei de spațiu, dar și din cauza lipsei personalului specializat, care nu putea implementa riguros cerințele de pedeapsă moderne¹⁷. Astfel că rezultatele slabe au determinat apariția Legii Închisorilor din 1874, din timpul lui Carol I¹⁸. Aceasta, însă nu a modificat substanțial starea de fapt, chiar dacă a venit cu soluții: separarea deținuților în celule individuale și regimul tăcerii.

Secularizarea averilor mănăstirești

Unii cercetători sunt de părere că există efecte fericite ale secularizării bunurilor ecleziale și mari edificii religioase au supraviețuit datorită afectării lor armatei și

¹⁰ Horia Moldovan, *Jochann Schlatter. Cultură occidentală și arhitectură românească (1831-1866)*, Simetria, București, 2013, p.180

¹¹ Constantin Moroiu, *Disertație pentru îndreptarea pușcăriilor din București*, 1829

¹² Gr. E. Constantinescu, *Evoluția regimului penitenciar în România, cu referințe la trecutul penitenciarelor din Europa și America*, 1934, p.62

¹³ Gr. I. Dianu, *Istoria închisorilor...*, p.64

¹⁴ Gr. I. Dianu, *Raport general asupra închisorilor centrale și aresturilor preventive pe anul 1897*, Imprimeria Statului, București, 1898, p.6

¹⁵ Gr. I. Dianu, *Istoria închisorilor...*, p.64

¹⁶ Gr. E. Constantinescu, *Evoluția regimului penitenciar...*, p.126

¹⁷ Gr. I. Dianu, *Raport...*, p.6

¹⁸ Gr. E. Constantinescu, *Evoluția regimului penitenciar...*, p.127

administrației penitenciare, precum Palatul Papilor de la Avignon, complexul de la Mont-Saint-Michel, abațiile de la Clairvaux și Fontevraud¹⁹. Probabil că într-o societate care a trecut printr-o revoluție atât de radicală și sângeroasă precum cea franceză, această transformare de funcțiune a salvat clădirile, dar în Țările Române secularizarea averilor mănăstirești a avut consecințe dezastruase atât pentru viața spirituală cât și pentru clădirile în sine, care și-au pierdut forma și aspectul prin modificările aduse de noile funcțiuni sau s-au ruinat din cauza lipsei de mijloace de trai a comunităților monahale rămase.

Cauzele secularizării sunt multiple. Începând cu a doua jumătate a sec. al XVI-lea mănăstirile au început să fie închinat, împreună cu proprietățile lor, ca sursă de ajutor pentru creștinii ortodocși de sub stăpânire otomană, dar cu obligația menținerii și dezvoltării vieții spirituale și întreținerii locașurilor de cult din țară. În realitate, mai ales în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, mănăstirile au fost doar exploatate, lăsate în paragină, iar bunurile și averile trimise în exterior²⁰. Pe fondul secularizării începute în Occident odată cu Reforma și care s-a accentuat odată cu Revoluția de la 1789, Principatele Române, singurele din zonă rămase, care își păstrasera clasa conducătoare și autonomia, au ajuns să fie cele care întrețineau locașurile orientale.²¹ Această presiune financiară era întreținută de cea politică, astfel că după reinstaurarea domniilor pământene, în timpul domnitorului Grigore Dimitrie Ghica (1823-1828) și al Mitropolitului Grigorie Dascălul (1823-29, 1833-34), s-au făcut numeroase încercări de a înlocui egumenii greci cu români. Constrângerile externe, grecești și rusești nu au permis ca aceste schimbări să fie de lungă durată, deși exista susținere franceză²². Odată cu adoptarea Regulamentelor Organice s-au luat și o serie de măsuri în această direcție, de pildă, o parte a veniturilor (respectiv un sfert) trebuiau să se întoarcă în visteria țării sau s-a instaurat un termen (de nouă ani) în care mănăstirile închinat trebuiau reparate²³. Aceste prevederi nu s-au aplicat, iar negocierile la care participau și reprezentanți francezi, greci și ruși au eșuat de fiecare dată, adâncind problema²⁴. Situația s-a tranșat ferm odată cu adoptarea Legii secularizării averilor mănăstirești propusă de Mihail Kogălniceanu în Adunarea Legislativă a României în anul 1863. Din nefericire, pe lângă averile mănăstirilor închinat, secularizarea s-a aplicat tuturor domeniilor bisericii, în speță și așezămintelor neînchinat: mitropolii, episcopii, mănăstiri, schituri.²⁵ A fost o lovitură grea pentru Biserică. Slujitorii bisericești (episcopi, preoți și monahi) au rămas în multe situații fără mijloace de trai și s-a deschis calea spre transformarea funcțională totală a așezămintelor bisericești, spre folosul statului în plin avânt de modernizare. Astfel, o parte din mănăstiri au devenit spitale, azile, ospicii, școli, orfelinate sau închisori, iar viețuitorii lor fie au devenit un soi de funcționari ai noilor stabilimente (infirmieri, supraveghetori, gardieni) și funcția lor de slujire duhovnicească a devenit secundară, fie au fost mutați în alte mănăstiri sau în clădiri anexe²⁶.

¹⁹ Rene Remond, *Religie și societatea în Europa. Secularizarea în secolele al XIX-lea și al XX-lea*, Editura Polirom, Iași, 2003, p.163

²⁰ Patriarhul Daniel, "150 de ani de la adoptarea Legii secularizării averilor mănăstirești din 1863", din *Secularizarea averilor mănăstirești (1863). Motivații și consecințe*, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2013, p.4

²¹ Dan Berindei, "Motivații contextuale europene și românești ale secularizării averilor mănăstirești din 1863", în *Secularizarea averilor mănăstirești 1863. Motivații și consecințe*, Editura Basilica, București, 2013, p.14-15

²² Patriarh Daniel, "150 de ani...", p.4

²³ *Idem*, p.5

²⁴ Dan Berindei, "Motivații contextuale...", pp.16-18

²⁵ *Idem.*, p.19

²⁶ Cum e cazul monahilor de la Cozia, care pe timpul funcționării mănăstirii ca închisoare s-au retras într-o clădire aproape ruinată și umedă de lângă bolniță. Deși le fusese promisă o locuință corespunzătoare, nu au

2. MĂNĂSTIRI DEVENITE ÎNCHISORI

Mănăstirea Snagov

Atestată prima oară în secolul al XV-lea²⁷, mănăstirea Snagov a fost folosită, se pare, ca închisoare încă de la începuturi. Poziția izolată de pe insulă și legătura cu domnia sângeroasă a lui Vlad Țepeș au alimentat imaginarii colectiv, dând indicii despre o asemenea utilizare. Circulau chiar legende cu pardoseli care se deschideau sub picioarele arestaților și cu existența unei camere de tortură în sudul ansamblului²⁸. În secolul al XVII-lea este menționată torturarea la Snagov a unor adversari ai lui Constantin Brâncoveanu²⁹.

Un călător francez, Benjamin Nicolas Marie Appert, fost director general al închisorilor din Franța a vizitat în anul 1851 mai multe închisori din Țara Românească, notând condițiile jalnice de trai ale arestaților și criticând proasta administrare a așezămintelor respective. La acel moment, la Snagov existau 160-170 de condamnați, cu pedepse între 2 și 8 ani, ținuuți împreună, „în mizerie și umezeală, zăcând pe zdrențe și rogojini, fără a se dezbrăca vreodată”³⁰. Întreținerea arestaților se făcea de câțiva călugări, neexistând nici un serviciu de infirmerie, nici asistență duhovnicească din partea unui preot, „capabil și milos”³¹.

O altă mărturie se regăsește în reportajul lui Alexandru Odobescu despre călătoria lui la Snagov, în care consemnează starea de paupertate atât a arestaților, dar mai ales a călugărilor aflați și în declin duhovnicesc: „...drumul (...) îmi ațâțase o foame nespusă și (...) întâia mea preocupare fu de a cere călugărilor (...) să-mi dea ceva de prânzit. Călugărașii, cu aer milos, se deteră toți în lături, jurându-se că n-au nimic, că de când li s-au luat veniturile mănăstirești, n-au cu ce mai trăi; că sunt strămtorați de toate, n-au nici straie, nici locuințe, nici merinde; în sfârșit, bieții părinți în tot chipul câtă jale simt, (...) că mănăstirea lor, prefăcându-se în închisoare, se întrebuițase la o instituție mai folositoare.”³²

În prevederile oficiale, mănăstirea a fost prevăzută prin Proiectul de organizare a mănăstirilor din Regulamentul Organic (1832) să adăpostească 30 de condamnați³³, iar în anul 1840, vechile construcții, în afară de biserică, au fost dărâmate și înlocuite cu altele noi pentru arestați, gardieni și călugări³⁴.

Raportul lui Johann Schlatter, arhitect mănăstiresc, din anul 1850 a scos la iveală faptul că lucrările de construcție au fost de proastă calitate, iar în lipsa de măsuri concrete a egumenilor, mănăstirea s-a ruitat cu totul, arestații fiind transferați la mănăstirea Mărgineni.³⁵

Mănăstirea Văcărești

Ctitorită în timpul celor două domnii ale lui Nicolae Mavrocordat³⁶, mănăstirea Văcărești a fost închinată în anul 1721 Sfântului Mormânt³⁷. Datorită fortificațiilor robuste, a

---

primit-o nici după 8 ani, după cum semnaleză PPs Ghenadie episcopul Râmnicului Noul Severin, într-o adresă către Vornicia Temnițelor în anul 1888, A.N.R, Fond Vornicia Temnițelor, dosar 1/1887, f.36

²⁷ Ctitoria nu este foarte clară, unii istorici atribuind-o lui Vlad Țepeș, alții lui Mircea cel Bătrân

²⁸ Gr. E. Constantinescu, *Evoluția regimului penitenciar...*, p.35

²⁹ Dan Horia Mazilu, *Lege și fărădelege...*, p.488

³⁰ Gr. E. Constantinescu, *Evoluția regimului penitenciar...*, p.108

³¹ Daniela Bușă (coord.), *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, vol. VI (1852-1856), București 2010, pp. 694, traducere a textului original: Le Chavalier Appert, *Voyage dans le principautés danubiennes*, Mainz, 1854, apud Horia Moldovan, *Johann Schlatter...*, p.182

³² Alexandru Odobescu, *Câteva ore la Snagov* (1862), Tipografiile Române Unite, București, 1936, p. 120

³³ Niculae I. Serbănescu, *Istoria mănăstirii Snagov*, București, 1944, p. 79

³⁴ Alexandru Odobescu, *Câteva ore...*, p.50

³⁵ Niculae I. Serbănescu, *Istoria...*, p.83-92

fost folosită în luptele ruso-turce de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, dar și ca locuință domnească după avarierea Curții Domnești în urma cutremurului din 1801³⁸.

Clădirile mănăstirii au fost transformate în închisoare în contextul Revoluției de la 1848, când stăpânirea (rusă la acel moment) a constatat că vechea închisoare de la mănăstirea Plumbuita, unde fuseseră întemnițați inițial capii Revoluției (Ion Eliade Rădulescu, Frații Golești, Brătienii, C.A.Rosetti, Ion Ghica, Popa Șapcă, colonelul Magheru, Cristian Tell, Nicolae Bălcescu, etc), nu este destul de încăpătoare și a decis să îi închidă la Văcărești.³⁹

Transformarea mănăstirii Văcărești în temnița capitalei a survenit după secularizare, în anul 1865, într-un context mai amplu de împrejurări. În urma incendiului din 1847 (rămas în istorie ca *Focul cel mare*), Temnița Capitalei București, care funcționa la începutul secolului în Piața Sf. Anton, într-o clădire improprie și neîncăpătoare, a fost transferată în Dealul Spirii. Cum în anul 1865 a izbucnit o epidemie de tifos în închisoare din cauza aglomerării excesive, s-a luat în considerare strămutarea condamnaților la Mănăstirea Radu-Vodă. Aici funcționa deja o școală, dar cheltuielile de amenajare a spațiilor corespunzătoare detenției ar fi fost prea mari, astfel că deținuții au fost mutați la Văcărești, unde exista deja o secție de arestați politici.⁴⁰

Din anul 1865, încep să se înființeze diferite ateliere⁴¹: de cismărie (1865), de cartonat (1874), tipografie (1892) și să se construiască noi secții și funcțiuni: spitalul (1868)⁴², cazarma detașamentului de pază (1884), care s-a transformat în anul 1898 în secția pentru alienați, băile (1890), local destinat locuințelor personalului și birourilor (1892).

Mănăstirea a fost construită pe terenurile domnului și nu ale episcopiei, care a cerut stareț și viețuitori de la Sf. Mormânt, astfel că administrarea mănăstirii se făcea de către organisme domnești, călugării ocupându-se de viața liturgică.⁴³ Se pare că veniturile și averile, foarte substanțiale, de altfel, luau în totalitate calea străinătății, fapt ce a iscat mari nemulțumiri mai ales printre boieri. Domnitorul Caragea consemna în anul 1813 că epitropii trimit veniturile mănăstirii către Sfântul Mormânt chiar în anii când acestea nu ajung nici pentru întreținerea ei.⁴⁴

Oprobiul public față de egumenii straini și față de închinarea mănăstirilor este ilustrat în notoria legendă despre Cuza Vodă, care justifică transformarea mănăstirii în închisoare. Cuza auzind despre pesupusa lăcomie și zgârcenie a monahilor, s-a deghizat într-un drumeț sărac și obosit și a cerut pomană la poarta mănăstirii. Izbindu-se de un refuz, a hotărât să confişte averile mănăstirii și să alunge călugării, aducând în locul lor răufăcători:

„... Cuza se puse în fruntea armatei ce era pitulată în pădure. Cu el luase sub pază o mulțime de hoți, care prădase și jefuise pe mulți locuitori. Porni cu acest cortej spre poarta mănăstirii (...). Făcu inspecție în toată mănăstirea și confiscă grămezi de aur (...). Deodată Domnitorul intră prin chilii și înșfăcă pe fiecare călugăr de gât, scoțându-l afară și

³⁶ Alexandru Falcoianu, *Călăuză istorică a mănăstirii și închisorii centrale "Văcărești"*, Legătoria Închisorii Centrale "Văcărești", București, p.37

³⁷ Octavian Dumitru Marinescu, *Mănăstirea Văcărești din București, de la origini până astăzi*, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2012, p.19

³⁸ *Idem*, p.20

³⁹ Alexandru Falcoianu, *Călăuză istorică...*, p.37

⁴⁰ Gr. I. Dianu, *Istoria închisorilor...*, p.151

⁴¹ *Idem*

⁴² A.N. – A.N.I.C, fond M.L.P, dosar 1/1868

⁴³ Octavian Dumitru Marinescu, *Mănăstirea Văcărești...*, p.67

⁴⁴ Alexandru Falcoianu, *Călăuză istorică...*, p. 30-31

introducând în locul lui câte un hoț sau pungaș (...) cu următoarele cuvinte: «hoți scot de aici și tot hoți introduc!»⁴⁵

Tabloul era de o violență extremă și exagera peste măsură averea mănăstirilor și presupusele moravuri necreștinești ale monahilor, tocmai pentru a legitima intervenția în forță, uneori chiar sângeroasă, a autorităților statului din timpul confiscării averilor. Situația călugărilor mănăstirii Văcărești după secularizare nu este cunoscută, dar având în vedere amploarea închisorii și importanța ei pentru capitală, presupunem că au fost mutați în alte mănăstiri.

Mănăstirea Cozia

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea nevoia de închisori adecvate s-a acutizat în urma reformei penitenciare din anul 1872, care îmbunătățea cadrul legislativ din 1856 și varia tipul închisorilor în încercarea de aliniere a condițiilor de detenție la normele occidentale moderne. Cum construcția de închisori noi, de tipul celei de la Ocnele Mari, pusă în discuție încă din anul 1868⁴⁶ trenea, autoritățile au apelat la vechea soluție, de a transforma în închisori și alte mănăstiri față de cele care funcționau deja din anul 1864.

Astfel, în anul 1879 mănăstirea Cozia a fost transformată temporar în penitenciar⁴⁷. Pagubele pentru Biserica îngenunchiată erau deja uriașe, așa că a Episcopia Eparhiei Râmnic—Noul Severin, prin Episcopul Ghenadie a încercat în repetate rânduri să îmbunătățească condițiile deplorabile în care locuiau monahii rămași:

„...de la anul 1880 și până acum <1888> nu s'a dat nici o locuință servitorilor bisericești din Monastirea Cozia, și cei actuali stau în niste clădiri de piatră umede și cu totul ruinate de la biserica Bolniței; așa că la această Mănăstire suferințele personalului imprimate pe fețele lor provoacă compătimirea în toți vizitatorii, și nu este persoană care trecând și abătându-se pe acolo, să nu vie la Episcopie și să nu ia apărarea acestor suferinzi, fiecare, se înțelege, după temperamentul și vederile sale.”⁴⁸

Totodată, PS Ghenadie încearcă să obțină și conversia mănăstirii într-o funcțiune mai blândă și mai potrivită vieții monahale. Invocând valoarea istorică a așezământului și evlavlia populară, ierarhul solicita transformarea Coziei într-un așezământ spitalicesc și mutarea penitenciarului în alte locuri, mănăstiri de rangul al doilea (Surupatele sau Mamu) sau la ocnă⁴⁹. Răspunsul nefavorabil a venit transant în anul 1889: fondurile erau insuficiente pentru construcția unui alt penitenciar, mai ales că fusese construit și un atelier, iar mănăstirile propuse nu ar fi fost adecvate, fiind ruinate și improprie⁵⁰.

Acesta este probabil contextul în care autoritățile au încercat totuși, să mute închisoarea de la Cozia⁵¹ în alt amplasament și a apărut, ideea edificării unui penitenciar central la mănăstirea Tismana. Într-un final, deținuții de la mănăstirea Cozia au fost transferați în anul 1893 la Mănăstirea Pângărați din jud. Neamț.⁵²

⁴⁵ Octav Gorăscu, “Văcăreștii” manastire. „Văcărești” închisoare, 1930, pp.70-71

⁴⁶ A.N.-A.N.I.C. Fond Vornicia Temnițelor, Dosar 2/1868

⁴⁷ În perioada 1879-1893, Mănăstirea Cozia a funcționat ca penitenciar. Eminescu are un articol în Revista *Timpul* din 12 sept. 1882 în care deplânge această situație: „Cozia, unde e înmormântat [Mircea I](#), cel mai mare domn al Țării Românești, acela sub care țara cuprindea amândouă malurile [Dunării](#) până-n [mare](#), Cozia unde e înmormântată familia lui [Mihai vodă Viteazul](#), un monument istoric aproape egal ca vechime, cu țara - ce-a devenit aceasta? Pușcărie!”

⁴⁸ A.N.- A.N.I.C. Fond Vornicia Temnițelor, dosar 1/1887, f.36

⁴⁹ *Idem*

⁵⁰ *Ibidem*, f.37

⁵¹ *Ibidem*, f.6

⁵² Gr. E. Constantinescu, *Evoluția regimului penitenciar...*, p.119

Mănăstirea Tismana

Ctitorită la sfârșitul secolului al XVI-lea (1375-1378), Mănăstirea Tismana a fost reconstruită parțial între 1520-1540, a suferit avarii în timpul ofensivelor voievodului transilvănean Gabriel Bathory (1610-1611), fiind refăcută amplu din inițiativa lui Matei Basarab (1646-1651). De asemenea, a suferit distrugerii importante în timpul războaielor ruso-turce (1787-1792) și în timpul conflictelor din 1821, dintre pandurii lui Tudor Vladimirescu și armata otomană.⁵³

În urma vizitei domnitorului Gheorghe Bibescu din anul 1844 acesta a luat decizia reclădirii așezământului și adaptării lui la funcțiunea de reședință domnească de vară, care să includă și funcțiunea de arest politic.⁵⁴ Cel care a realizat proiectul de reconstrucție pentru mănăstirea Tismana a fost tot arhitectul mănăstiresc Johann Schlatter, care evaluase și mănăstirea Snagov. Arestul politic nu a fost probabil utilizat intens, Tismana nefiind menționată de istorici printre penitenciarele care funcționau în Principate la anul 1865.

În anul 1888, în împrejurările deja discutate, arh. Maimarolu a fost însărcinat cu evaluarea mănăstirii în scopul transformării ei în penitenciar.⁵⁵ Demersurile au avansat rapid și a fost propus un proiect de închisoare cu o capacitate de 200 de arestați, dintre care 160 încarcerați în dormitoare comune, separate în secții, iar 40 în celule individuale. Stabilimentul trebuia prevăzut cu o spălătorie, bucătărie și depozit de alimente, deservite de o curte separată. De asemenea, urma să includă și o infimierie, un depozit-farmacie și o încăpere pentru băi, separate și ele de restul funcțiunilor.⁵⁶

Arhitectul care întocmise și tema de proiectare a constatat că, deși foarte generală, este imposibil adaptat ansamblului existent și a propus ca mănăstirea să fie folosită pentru administrație și pază, împreună cu viețuitorii monahi, iar grajdurile mănăstirii, amplasate între dealul pe care se află mănăstirea și râul Tismana să fie transformate în închisoare.⁵⁷

În final, proiectul penitenciarului Tismana se pare că a fost abandonat. Motivele ar putea fi multe și nu putem ști până în prezent ponderea fiecăruia. Cert este că la licitația organizată în data de 20 iunie 1887 pentru luarea în antrepriză a lucrărilor noului penitenciar nu s-a prezentat nimeni,⁵⁸ iar răspunsul Ministrului Agriculturii, Industriilor Comerțului și Domeniilor la adresa Eparhiei Râmnic-Noul Severn din 1888, în care Episcopul Ghenadie cerea mutarea închisorii Cozia, precizează lipsa unui buget pentru orice nouă închisoare în perioada 1889-1890.⁵⁹

CONCLUZII

Analizând cazurile de mai sus, se ridică întrebarea despre motivele profunde ale acestor transformări. Fără îndoială că circumstanțele economice și-au lăsat amprenta adânc. Mijloacele financiare extrem de limitate ale Principatelor au împiedicat construirea de închisori noi și întreținerea în condiții corespunzătoare ale celor existente. Lipsa dotărilor și a separării adecvate a deținuților a întreținut sărăcia, mizeria și promiscuitatea din rândul

⁵³ Horia Moldovan, *Johann Schlatter...*, pp. 170

⁵⁴ *Idem*, p.171

⁵⁵ A.N.- A.N.I.C. Fond Vornicia Temnițelor, dosar 1/1887, f.5

⁵⁶ *Idem*, f.21

⁵⁷ *Ibidem*, f. 22

⁵⁸ *Ibidem*, f. 15

⁵⁹ *Ibidem*, f.40

condamnațiilor, iar lipsa de instruire a gardienilor și a personalului administrativ a dus la eșecul reabilitării și recidivă.

Urmările au fost dramatice prin pierderile și modificările ireversibile suferite de edificii. Transformările aduse ansamblurilor mănăstirești, majoritatea de o valoare istorică și artistică considerabilă, au adus pierderi inestimabile, mai ales în cazul celor care s-au ruit. Latura duhovnicească a fost și mai greu afectată. Transformarea mănăstirilor în închisori s-a realizat cu umilirea monahilor, care le locuiau și îndepărtarea lor de la misiunea și slujirea duhovnicească. Mănăstiri întregi au fost pustiite, viețuitorii lor înlocuiți cu delicvenți. Călugării au fost în cel mai bun caz alungați sau mutați în alte așezăminte, dar adesea, obligați să îngrijească deținuți, locuind printre ei. Din punct de vedere duhovnicesc, contaminarea morală la care au fost expuși călugării, siliți să trăiască printre răufăcători și lipsiți de multe ori de preoți și de mijloacele de supraviețuire a fost într-adevăr diabolică.

Putem înțelege revolta și comentariile caustice din epocă la adresa egumenilor străini, care „prăduiau” mănăstirile pe care le administrau. Acestea, însă, s-au extins și au generat o atitudine ostilă exagerată, mai în rândul intelectualilor față de monahism în general, atitudine reflectată și în Legea secularizării. În loc să intre în proprietatea statului doar averile mănăstirilor închinat, au fost confiscate averile tuturor mănăstirilor, episcopiiilor, schiturilor, aducând Biserica într-o stare de fragilitate materială și duhovnicească.

BIBLIOGRAFIE

- [1] Cassidy-Welch, Megan, *Monastic Spaces and Their Meanings: Thirteenth-Century English Cistercian Monasteries*, Brepolis, Belgium, 2001
- [2] Constantinescu, Gr. Emanoil, *Evoluția regimului penitenciar în România, cu referințe la trecutul penitenciarelor din Europa și America* [The Evolution of the Penitentiary Regime in Romania, with Reference to the Past of Prisons in Europe and America], Editura „Tiparul. Românesc”, 1934
- [3] Daniel, Patriarhul, „150 de ani de la adoptarea Legii secularizării averilor mănăstirești din 1863” [150 Years since the Adoption of the Law of Secularization of Monastic Property in 1863], in *Secularizarea averilor mănăstirești (1863). Motivații și consecințe* [Secularization of the Monastic Property (1863). Motivations and consequences], Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2013, pp.3-10
- [4] Dianu Gr. I., *Istoria închisorilor din Romania, studiu comparativ, legi și obiceiuri* [History of Prisons in Romania, Comparative Study, Laws and Customs], Tipografia Curții Regale Göbel și Fii, București, 1901
- [5] Dianu, Gr. I., *Raport general asupra închisorilor centrale și aresturilor preventive pe anul 1897* [General Report on Central Prisons and Preventive Arrests for 1897], Imprimeria Statului, București, 1898
- [6] Berindei, Dan, “Motivații contextuale europene și românești ale secularizării averilor mănăstirești din 1863” [European and Romanian Contextual Motivations of Secularization of Monastic Property in 1863], in *Secularizarea averilor mănăstirești (1863). Motivații și consecințe* [Secularization of the Monastic Property (1863). Motivations and consequences], Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2013, pp.13-22
- [7] Foulcalt, Michael, *A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii* [Discipline and Punish: The Birth of the Prison], translation and notes by Bogdan Ghiu, Editura Paralela 45, 2005, translation after *Surveiller et punir: Naissance de la prison*, 1975
- [8] Ghițulescu Constanța, *În șalvari și cu ișlic. Biserică, sexualitate, căsătorie și divorț în Țara Românească a sec. al XVIII-lea* [In Shawls. Church, Sexuality, Marriage and Divorce in Wallachia 18th Century], Humanitas, 2004
- [9] Gorăscu, Octav, „Văcăreștii” manastire. „Văcărești” închisoare [Văcăreștii" Monastery. "Văcărești" Prison], 1930

- [10] Hillner, Julia, “Monastic Imprisonment in Justinian's Novels” in *Journal of Early Christian Studies*, vol. 15, nr. 2 (2007), pp. 205-208
- [11] Ignatieff, Michael, *A Just Measure of Pain. The Penitentiary in the Industrial Revolution, 1750-1850*, Penguin Books, 1978
- [12] Mazilu, Dan Horia, *Lege și fărădelege în lumea românească veche* [Law and Lawlessness in the Old Romanian World], Polirom, Iași, 2006
- [13] Moldovan, Horia, *Johann Schlatter. Cultură occidentală și arhitectură românească (1831-1866)* [Johann Schlatter. Western Culture and Romanian Architecture (1831-1866)], Simetria, București, 2013
- [14] Moroiu, Constantin, *Disertație pentru îndreptarea pușcăriilor din București* [Dissertation for the Improvement of the Bucharest Prisons], 1829
- [15] Morris, Norval, Rothman, David J. (eds.), *The Oxford History of the Prison. The Practice of Punishment in Western Society*, Oxford University Press, New York, 1995
- [16] Remond, Rene, *Religie și societatea în Europa. Secularizarea în secolele al XIX-lea și al XX-lea (1789-2000)*[Religion et société en Europe : La sécularisation aux XIXe et XXe siècles(1879-2000)], Editura Polirom, Iași, 2003

Abbreviations

A.N.- A.N.I.C—Arhivele Naționale ale României-Arhivele Nationale Istorice Centrale [National Archives of Romania - National Central Historical Archives]